

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliğinin Oluşumunda Sosyal Politikanın Etkileri

*

The Impact of The Social Policies in The Formation Of The Justice and Development
Party's Conservative and Democratic Identity

Alper Gürkan

Özet

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurulduğu 2001 yılında yaşanan kriz neticesinde Türkiye, ekonomik ve sosyal olarak oldukça yıpranmıştır. Bu dönemde sosyal politikaya konu olan yoksul kesimlerle, 1980 darbesinin bir sonucu olarak kültürel ve siyasi anlamda kendini dışlanmış hissedilen kesimlerin miktarında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. Kendini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin demokratikleşmeyle paralel ilerletilen sosyal politikalar üretmedeki başarısının bu dönemin de etkisiyle, siyasal yükselişinde etkin bir rolü olduğu değerlendirilmektedir. Sosyal Politikadaki bu hassasiyetin temelindeyse; hedeflenen sosyal ve siyasal değişimler için gerekli halk desteği kadar özgürlükler ve ekonomi yönünden devletin varlık alanını daraltmak isteyen partinin, piyasanın yıkıcılığından korumak istediği seçmenin tamamına hitap etme kaygısının da yattığı söylenebilir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin siyasi çizgisinin, neoliberal politikaların ve anti demokratik uygulamaların muhtemel kurbanı olan kesimlerle ilişkileri tarafından biçimlendirilişi yazının ilham kaynağı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Muhafazakârlık, Popülizm, Sosyal Devlet.

Abstract

As a result of the crisis experienced in the year 2001, when the Justice and Development Party was organized, Turkey deteriorated extremely in both economics and social life. During this period, it was clearly observed that there was a considerable increase in the number of poor income people, who are the subject of social politics, and in the number of people feeling themselves excluded from the cultural and political life on account of the outcome of the 1980 coup. Defining itself as a conservative democratic party, the Justice and Development Party's success in bringing in the social policies in parallel with the process of becoming a more democratic party is considered, with the impact of this period, as an active role in its social rise. It could be said that in the essence of the sensitivity in politics exist not only the support of the public for the target social and political changes but also the concern of the party, wishing to restrict the existence of the state in terms of freedoms and economics, to address the whole voters whom it intends to protect from the negative effects of the market. The inspiration of the article comes from the formation of the Justice and Development Party's way of politics by the neo-liberal policies and by its relationship with the likely victims of the anti-democratic practices.

Keywords: Social Politics, Conservatism, Populism, Social State.

Giriş

Siyasal olarak muhafazakâr kimlik, yenileşme anlamında büyük siyasi değişimlere sıcak bakmayan genel bir sağ ideolojiyken son kırk yılda Avrupa ve ABD'deki sosyal değişimlerde sağcılıkla birlikte ciddi bir rol üstlendiği bir gerçektir. Ekonominin üretim tarzındaki değişimlerle aldığı yeni şekil dünya siyasetine biçim verirken refah devleti ve sosyal devlet kavramları da yeniden tanımlandı. Bu yeniden tanımlanma sürecinde küreselleşmenin tarih boyunca ilerlediği ivmeyi belirginleştiren neo-liberal uygulamalar; muhafazakâr siyasetçi ve partiler vasıtasıyla sanayileşme, modernleşme ve demokratikleşme arasındaki koşutlukla birlikte devletlerin sosyal tanımlarına da yeni anlamlar kattı.

Bu bağlamda Türkiye'de de özellikle 1980'den sonra muhafazakâr siyasetçilerin önderliğinde hâkimiyet kazanmaya başlayan liberalleşme eğiliminin geçen otuz yılı aşkın süre içinde aynı şekilde ekonomik gelişme ve demokratikleşme koşutluğu sağladıkları da rahatlıkla gözlemlenmiştir. Bu koşutluğa tarihsel bir süreç olarak baktığımızdaysa demokratikleşme vaat ve eylemleriyle çok partili hayatın başlangıcına damga vuran Adnan Menderes ve 24 Ocak kararlarını hazırlayan ve kökleşmiş devletçilik politikasını kısmen kırmayı başaran Turgut Özal söz konusu koşutluğun en güçlü sembol isimleri olmuşlardır. Bugün yaygın olarak politik çizgi bağlamında Recep Tayyip Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin aynı koşutluğun bir devamı olarak bu şahısların demokratikleşme mirasından ve öncülerinin muhafazakâr kimliklerine ilaveten Milli Görüş hareketinin muhafazakâr mirasından faydalandıkları değerlendirilmektedir. Sosyal sorunlara getirilen çözümlerden ziyade İslamcı bir partinin içinde doğan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin muhafazakâr ve demokrat kimliklerini oluşturma sürecinde, "sanayileşme-modernleşme-demokratikleşme" üçgeniyle eşdeğer olarak büyüyen sosyal politika uygulamaları bir dizi reformist icraatla birlikte parti için bir kimlik kazanımına da dönüşmüştür.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Doğuşu ve Ekonomi-Politiği

Adalet ve Kalkınma Partisi, Türkiye'nin en köklü muhafazakâr hareketlerinden olan Milli Görüş hareketinin içinde doğmuştur. 28 Şubat süreci

nedeniyle 1998’de Refah Partisi’nin kapatılması ve 1999 genel seçimlerine Fazilet Partisi ile girilmesi muhafazakâr siyasette bir kırılma gerçekleştirmiş ve bu kırılma Adalet ve Kalkınma Partisi kurucularının radikal İslami söylemden liberal İslami söyleme kaymasının itici gücünü oluşturmuştur. 28 Şubat sürecindeki siyasi atmosfer ve Anadolu’da büyüyen sermaye birikiminin tesiriyle de Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül önderliğindeki yenilikçi hareket, muhafazakâr siyaseti Erbakan’ın radikal çizgisinden uzaklaştırıp daha evvel Menderes ve Özal tarafından kısmen denenmiş olan ılımlı bir mecraya yöneltmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Muhafazakâr ve Demokrat Kimliğinin Kökenleri

Muhafazakâr; bir şeyi olduğu gibi tutmak isteyen, eskiye bağlı, tutucu (Devellioğlu,1997: 665) kişi ya da görüşlerin tümüdür. Bekir Berat Özipek’in tanımlamasından hareket edersek bir ideoloji olarak muhafazakârlık; değişime duyulan tepki temelinde toplumun tarihsel olarak sahip olduğu aile, gelenek ve din gibi değer ve kurumlarını temel alan, radikal değişim projelerini reddeden bir siyasi tavidir (Özipek, 2007). Bu bağlamda değerlendirildiğinde makalede muhafazakârlık; siyasal düşüncede İslami değerleri referans alan; siyasal, sosyal ve kültürel olarak modernleşmeden ziyade gelenekten yana tavır alan, tarihsel olarak Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte dayatılan seküler değerlerle inşa edilmek istenen “çağdaşlaşma” ideolojisine tepkisel yaklaşan bir düşünce tarzı olarak ele alınacaktır. Siyasal İslam’dan milliyetçi kesime kadar geniş bir yelpazenin kültürel anlamda muhafazakâr olduğu kabul edilebilirse de siyasal olarak alınan tavırlar göz önüne alındığında muhafazakârlık daha özelden İslam’la ilişkilendirilerek algılanan bir kavramdır¹.

Adalet Partisi içinde ortaya çıkmış olan ve ilk olarak 1970’de Milli Nizam Partisi (MNP) adıyla kurumsallaşan Milli Görüş hareketi; cumhuriyetle birlikte laikleştirilen okullarda yetişmiş, taşrada ticaret ve sanayi ile

¹ A&G Araştırma şirketinin 2007’de yaptığı “Muhafazakârlık” araştırmasına göre, kendini muhafazakâr olarak tanımlayanların oranı %24’tür. <http://www.agarastirma.com.tr/pdser/halkin-ne-kadari-muhafazakar.pdf>

meşgul, dindar girişimcilerden oluşmuştur (Çakır, 1994: 21). Milli Görüş Hareketi, 12 Mart'ta kapatılan MNP'den sonra Milli Selamet Partisi'ni ve 12 Eylül'de kapatılan MSP'nden sonra Refah Partisi'ni kurmuşsa da 1980'lerin sonuna dek Türkiye siyasal hayatında etkin bir rol üstlenememiştir. En etkili biçimde 1989 genel seçimlerinde ortaya çıkan Refah Partisi ile parlayan Milli Görüş hareketi, Erbakan tarafından 1985'ten itibaren parti programı olarak kabul edilen ve "dünyayı değiştirmeye talip" olan Adil Düzen ile program sahibi olan tek siyasi harekettir (Çakır, 1994: 131).

Adil Düzen, toplumcu damarı güçlü hatta yer yer kolektivizme kayan bir sistem önerisi olmakla birlikte ne olduğu tam açıklanmamış olan nihai hedef Saadet Nizamı için bir ara dönemi tanımlamaktaydı. Erbakan'ın ortaya koyduğu ekonomik anlayışa göre "faizci kapitalist düzen" ya da "köle düzeni," toplum genelini fakirleştirmekte, ufak bir azınlığı zenginleştirmekte ve bu da toplumu sosyal patlamalara sürüklerken yeryüzünden huzur ve güvenliği uzaklaştırmaktadır. Faiz ve haksız vergilere dayanan mevcut ekonomik sisteme karşın, Adil Düzen'de; artırılmış üretim, sanayi hamlesi, Müslüman devletlerle kurulacak Ortak Pazar'a dayanan refah devleti düşünülmekteydi (Erbakan, 1991: 11-12). Bu anlamda Adil Düzen'in Milli Görüş siyasetinin uzun yıllar boyunca ürettiği ve siyasi mücadele sürecinde olgunlaştırdığı temel program olduğunu söylemek mümkündür. Milli Görüş geleneği de 1970'den itibaren seçim vaatlerinde Türkiye'deki tüm siyasi partiler gibi halka dönük vaatler üretmiş olsa da Erbakan'ın önce yerel seçimlerde sonra da genel seçimlerde başarıya ulaştığı 1990'lı yıllarda dayandığı temel söylem olan Adil Düzen'den önceki vaatlerinin ve programlarının bu yazıda anılmasına gerek görülmemektedir.

Adil Düzen, "Allah'ın insanlara eşit şekilde verdiği emek, karşılıklı rızaya dayanan mukavele ve adalet"e (a.g.e.:15) dayanan sosyal bir değişim programıydı. Herkesin sigortalı olduğu, sigorta ve emeklilik için kimsenin prim ödemek zorunda olmadığı Adil Düzen, tıpkı fikir olarak ilk ortaya çıktığı Ak-eyler İslami Komünü gibi 1994 yerel seçimleriyle birlikte pilot bölgelerde sosyal politikalarla belirginleştirilmek istendi. Ankara, İstanbul, Konya, Kayseri, Erzurum, Diyarbakır gibi büyük şehirlerde seçimi kazanan Refah Partisi; bu yolla metropollerini kuşatan banliyölerde yükselen güçlü bir taban kazanmıştı. Bu siyasi yükselişin en önemli özelliği,

kent yoksullarının siyasal olarak artık muhafazakâr siyaseti desteklemeye başlamaları olmuştur. Nitekim daha önce aynı kesimlerin yoğun yaşadığı metropollerde seçimleri kazanan sosyal demokratlar², bu tarihten sonra bir daha bu bölgelerde seçim kazanamamışlardır³. Bu dönemde özellikle büyük kentlerdeki yeni belediyecilik ve hizmet anlayışının semeresi, 1995'teki genel seçimlerde RP'ni birinci parti olarak iktidara taşımıştır.

Erbakan önderliğindeki Milli Görüş siyasetinin, Adil Düzen programına dek olgunlaşmamış bir ekonomi politik söyleme sahip olsa da temelde milli ekonomiye dayanan, kapitalist ve sosyalist sistemleri reddederek İslam'dan mülhem bir faizsiz ekonomi söylemine dayanan, ağır sanayi hamlesine odaklanmış bir iktisadi düzen hedeflediği söylenebilir. Bu kapsamda yapılan icraatların ve üretilen projelerin; bugün Adalet ve Kalkınma Partisi'ne getirilen eleştirilerle paralel olarak sosyal politikaya konu olan kesimlerin sorunlarına karşı doğrudan ve kat'i çözümler üretmek yerine yoksul kesimlere sosyal ve ekonomik yardım programları şeklinde geliştirildiği söylenebilir. 28 Şubat Süreci'nde ordunun istemediği Erbakan'ın başbakanlığı koalisyon ortağı Tansu Çiller'e bırakmasıyla birlikte toplum nezdinde oluşan bıkkınlık -Adil düzen ve milli görüş siyasetinin küreselleşmenin hızı karşısında dar geldiği de söylenebilir- bu tarz bir muhafazakârlığın da sonu olmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi, bu sürecin sonucunda ılımlı bir siyaset izlemek isteyen ve medya tarafından yenilikçi diye adlandırılan isimler tarafından 2001 yılında kurulmuştur. Parti, radikal İslami bir söylemle beraber Türkiye'de ordunun sahip olduğu örtülü iktidarın çıkardığı engelleri aşmanın mümkün olmadığı tecrübesine sahip isimlerle oluşturulan bir siyasete yönelmiştir. Bu yeni tarz siyaset; modernist olması, demokratik bir tepkime içermesi ve AB müktesebatına yakın ilgi göstermesi nedeniyle muhafazakâr demokratlık olarak tanımlanmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi, ilk kurulduğu günden itibaren Milli Görüş geleneğinin bir devamı olmakla nitelenmiş ancak bu, parti yöneticile-

² Örneğin İstanbul'da; Sultanbeyli, Samandıra, Arnavutköy, Kâğıthane, Bahçelievler, Bağcılar, Güngören, Tuzla gibi eski gecekondular bölgeleri.

³ 1989 Yerel Seçimlerinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) 6 büyükşehir belediyesinde seçimi kazanmışken Refah Partisi (RP) 1 büyükşehir belediyesinde kazanmış, 1994 Yerel Seçimlerindeyse SHP 2, RP 6 büyükşehir belediyesinde kazanmıştır.

ri tarafından sürekli reddedilerek partinin siyasi çizgisi muhafazakâr demokratlık olarak tanımlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye'de muhafazakâr siyaset İslam'ı doğrudan referans almakta birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi İslam'la ilişkisini demokratik bir çerçeveye sınırlandırmıştır. Daha önce öne çıkan ve en baskın muhafazakâr eğilim olan Milli Görüş'ün aksine bir merkez parti olma eğilimindedir. Nitekim *Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçmen tabanının analizi, bu partinin daha önceki İslami partilerin bir devamı olmadığını kanıtlamaktadır* (Özbudun, 2010: 16). Adalet ve Kalkınma Partisi'ni destekleyen seçmen kütlesi; İslamcı, merkez-sağ, aşırı milliyetçi ve bir kısım sol seçmenlerden⁴ ve bazı liberallerden oluşmaktadır.

Zaten Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurucu Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan partiyi kurduğu dönemde "Kendinizi nasıl tanımlarsınız?" şeklindeki bir soruya "Ben muhafazakâr bir demokratım" karşılığını vermiştir⁵. Dr. Yalçın Akdoğan'ın "AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi" isimli kitabına yazdığı önsözde de Erdoğan, Adalet ve Kalkınma Partisi'ni, *muhafazakârlık temelinde bir kitle partisi* olarak tanımlamıştır. Bu ifadenin açılımındaysa toplumun beklentisini; *"geleneği dışlamayan bir modernlik, yerelliği kabul eden bir evrensellik, manayı reddetmeyen bir rasyonellik, köktenci olmayan bir değişim"* olarak tanımlamaktadır. (Akdoğan, 2004: 3-4)

Bir Sonuç Olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ekonomi Politikası

On yıla yakın bir süredir iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ekonomik anlayışı mirasını reddettikleri Milli Görüş hareketinin milli ekonomi anlayışından uzaktır. RP'nin Adil Düzen anlayışından çok farklı olarak Adalet ve Kalkınma Partisi ekonomide serbest piyasa ekonomisinin tam anlamıyla yerleştirilmesinden ve küçültülmek istenen devletin bu alanda denetim rolü dışında aktif olarak yer almamasından ve özelleştirmeden yanadır. Yabancı sermayeye karşı geliştirilen sempati ve adım adım izlenilen neo-liberal politik çizgiden ötürü parti için, İslam'a

⁴ E. Özbudun söz konusu eserinde ANAR ve SAM araştırma şirketlerinin bulgularına dayanmaktadır.

⁵ <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2001/eylul/01/p2.html>, Erişim: 20.08.2011

yaptığı vurgunun ekonomik olmaktan çok sosyal ve siyasal olduğunu söylemek hata olmayacaktır.

Bunun siyasi bir tercih olduğu söylenebilirse de aynı zamanda dünya ekonomisindeki yönelimlerle ilgili olarak küresel ekonomiye bir entegrasyon çabası olduğunu ileri sürmek de makuldür. Nitekim bugünkü hakim siyasi ve ekonomik konjonktür, 1970'lerde değişmeye başlayan üretim tarzının bir neticesidir. Türkiye'de sanayi konusunda büyük bir atılım hiçbir zaman gerçekleşmemiş olsa da 1950'li yıllar⁶ ve 1980 darbesiyle birlikte oluşturulan yeni ekonomi politik paradigmanın sonucunda görece bir sanayileşme ve ekonomik büyüme gerçekleşmiştir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin siyasi mirasından faydalandığı Turgut Özal, 12 Eylül darbesini müteakip uzun süre iktidarda bulunması sayesinde bu yeni paradigmanın açılımını kolaylaştırarak devletçi anlayıştan liberal anlayışa geçilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki Özal'ın dayandığı temel söylem olan "dört eğilim birleştirilmesi" kendi içinde çatışmalar barındıran bir siyaset yolu olsa da konformist yapıyı tedirgin etmemesi, yanı sıra sanayileşmiş Batıda terk edilmeye başlanmış olan "refah devleti" anlayışı için üretilmiş bir formül de sayılabilir. İthalat ve ihracat kapasitelerinin artırılarak üretim imkânlarının genişletilmesi ve 1996'da Gümrük Birliği'ne girilmesi, Türkiye'nin küreselleşmeye bağlı entegrasyon sürecine dahil olmasını kolaylaştırmıştır.

Denilebilir ki 2001 senesinde yaşanmış olan ekonomik krizle birlikte yürürlüğe sokulan para politikaları, bankacılık ve finans sektöründeki düzenlemelerle AB ile ilişkiler çerçevesinde gelişen demokratikleşme eğilimi, büyüyen ekonomiyle birlikte özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarında 2005 yılına kadar belli bir tempoda ilerlemiş ve bu tarihten itibaren giderek hızlanmıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi, toplumsal refahı da yükseltme gayesi içindeyken sosyal devlet kavramına da oldukça sık başvurmuştur. Bu sebeple muhafazakâr kimliğinin ötesinde sanayileşme, modernleşme ve demokratikleşme eğilimleri çerçevesinde yeni tarz bir siyaset ortaya koymuş ve siyasal kimliğini de muhafazakârlık haricinde bu sütunlar

⁶ A. Menderes'in Başbakan olarak tek başına iktidarda bulunduğu 1950-1960 döneminde Türkiye ekonomisi ortalama yıllık %7.8 oranında büyüdü ve Türkiye'nin GSMH'si Dünya toplamının binde 6.43'ünden, binde 7.52'sine yükseldi.

(Kaynak: http://www.ggdc.net/Maddison/Historical_Statistics/horizontal-file_03-2007.xls)

üzerine inşa etmiştir. Bu anlamda 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin küresel ekonomik refah döneminin olanaklarından da istifade ederek yürüttüğü ekonomik istikrar programıyla birlikte başlattığı ve sosyal dışlanmışlıkları giderme amacı taşıyan açılımlarını bir bütünün parçaları olarak okumak mümkündür. Nitekim sosyal devletin en önemli bir fonksiyonu olarak sosyal adalet; sadece yoksul kesimlerin ekonomik olarak desteklenmesi anlamını taşımaz, aynı zamanda demokratikleşmeye bağlı olarak kültürel ya da sosyal dışlanmışlık yaşayanların toplumla bütünleşmesini de içine alan bir kavramdır.

Neticede *sosyal refah devleti, (...) birbirleri arasında etkin bir iletişimin ve dengenin sağlandığı piyasa ekonomisi, çoğulcu demokrasi ve refah devleti gibi üçayaklı bir yapı olarak* (Koray, 2005: 35-36) tanımlanabilir. Bu yönden piyasa ekonomisine de can veren demokratikleşme süreciyle beraber -sosyal devlet anlayışının çekirdeği sayılabilecek sosyal sigorta sisteminde gerçekleştirilen reform ve sosyal dışlanmışlıkları gidermeye yönelik açılımlar unutulmaksızın- sosyal politikanın, Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından Türkiye'de daha önce hiçbir siyasi iktidar tarafından önemsenmediği kadar önemsendiği söylenebilir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Sosyal Politika Anlayışı ve Uygulamaları

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kuruluşuyla birlikte yayımlanan "Ak Parti Kalkınma ve Demokratikleşme Programı"nda sosyal devlet hedefinde parti, (...) *merkezi devletin yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör ile işbirliği yapmasına öncelik vererek sosyal devlet hizmetlerinde verimliliği, sürati ve kaynak kapasitesini artırmayı hedeflemiştir.* (AK PARTİ, 2002: 5-1)

Bununla birlikte; *yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar, işsizler, zor durumdaki vatandaşlar, hastalar ve özürlüleri gözeten ve onların insan onuruna yakışacak şekilde yaşamalarını sağlayacak bir sosyal devlet anlayışı* (a.g.e.: 5-1) ön plana çıkarılmak istenmektedir. Bu bağlamda; sosyal güvenlik reformu, işsizlik ödeneği, yaşlı ve engellilerin bakımı, kömür ve gıda dağıtımı, sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi, kamu ücret artırımlarında izlenen orantı politikası, toplu konut projelerinin yaygınlaştırılması, üreticiler için mikro kredi uygulaması, çiftçiler için mazot ve gübre desteği

sağlanması, Yeşil Kart uygulamasının güçlendirilmesi, kadına pozitif ayrımcılık uygulanması, öğrencilere verilen bursların artırılması gibi sosyal politikalar üretilmiştir. Bununla beraber 61. Hükümetle birlikte Sosyal Politikalar ve Aile Bakanlığı adıyla 2011’de kurulan yeni bakanlıkla, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin bu konuda çalışmalarını daha da artıracığına dair bir izlenim de verdiği söylenebilir.

Genel Başkan Recep Tayyip Erdoğan’ın RP ve FP dönemlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı tecrübesinin de katkısıyla yerelin ihtiyaçları konusunda bir tecrübe birikimi sahibi olması (Haşlak, 2010: 12) bu konuda dikkate değer bir durumdur. Bu dönemlerde sosyal demokrat partilerden kalan boşluğu dolduran RP’li belediyeler, aynı zamanda sosyal yardım organizasyonları ve sivil toplum kuruluşlarını sosyal hizmetler çatısı altında buluşturup geliştirmişlerdir. Örneğin 1994 yılında Recep Tayyip Erdoğan’ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçilmesiyle, ilk defa “İstanbul Özürlüler Merkezi” ve “Evde Sağlık Hizmeti ve Kadın Sağlığı Koruma” çalışmaları başlatılmıştır. Ki daha sonra Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde çıkartılan 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu’yla sosyal güvencesi olsun olmasın tüm ağır özürlülerin bakım ücreti alınabilmesi sağlanmıştır. 1998’de sosyal dokuyu korumak maksadıyla yaşlılara, çocuklara, kadınlara, gençlere sağlık ve sosyal hizmet işlerini yürütmek üzere kurulan Sağlık A.Ş. yine aynı kadrolar tarafından hayata geçirilmiştir. 1986’da kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu, Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi içerisinde oldukça etkin bir hale getirilmiştir. Türkiye’nin her yerinde örgütlenen ve yoksul vatandaşlara ulaştırılacak yardımları organize eden ve Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS) ile desteklenen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı yapılan yardımlar en üst seviyeye çıkarılmıştır⁷.

Devletlerin neoliberal süreçte ekonomik faaliyetlerde aktif rol almak istememesi ve bu konuda serbest piyasa ilişkilerinin ön plana çıkmasıyla ABD ve Avrupa’da 1980’lerden itibaren iktidara geçen yeni sağcı muhafazakâr ideolojilerin sosyal politikaları ve sosyal yardımları devletin görev alanından çıkarmaya başlamasına paralel bir biçimde Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde de sosyal yardımların miktarıyla birlikte sosyal

⁷ Ağustos 2011 itibarıyla Türkiye’de toplam 973 SYD vakfı vardır.
<http://www.sydgm.gov.tr/tr/html/196/SYDVlerin+Yapisi/>; Erişim: 23.08.2011

yardım kuruluşlarının inisiyatifleri de artmıştır. Neo-liberal ekonomik yapılanmanın belli başlı belirtilerinden olan özelleştirme, devletin ekonomik faaliyetlerinin daraltılması ve devletin küçültülmesi gibi icraatlara ağırlık veren Adalet ve Kalkınma Partisi; *siyasal ve toplumsal yapıda sürüp giden değişimler nedeniyle sosyal politikanın da değişim* (Koray, 2007: 19) geçirmesinin gereğini böylece kısmen yerine getirmiştir. 2008'de hayata geçirilen ve GAP bölgesinde faal olan SODES programı gibi uygulamalarla sosyal politika alanında devlet ağırlığı, gönüllü kuruluşlara aktarılmaya başlanmıştır.

Tüm bunları göz önüne aldığımızda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politika uygulamalarının muhafazakâr demokratlık söylemi bağlamında üç temele dayandığını öne sürebiliriz: (1.) Partinin İslami kökleri, (2.) Popülizm ve kliyantalizm, (3.) AB ile ilişkiler ve diğer zorunlu yönelişler.

Partinin İslami Köklerinin Sosyal Politika Anlayışına Etkileri

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politika uygulamalarının bir kısmı ve yapılış tarzı İslam'a yapılan sosyal vurgunun bir örneği olarak kabul edilebilir. Partinin İslami partilerin bir devamı olmadığı kabul edilse de hala daha muhafazakâr köklerine bağlı olduğu da bir gerçektir. Bu bağlamda İslam içerisinde hem teorikte hem de pratikte sosyal yardım niteliği taşıyan; zekât, fitre, adak, kurban, kefare, sadaka, bağış gibi uygulamalarla özellikle Osmanlı devrinde geliştirilmiş olan avarız vakıflarının varlığı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politikalarının birer biçimlendiricisi olarak görülebilir. Nitekim partinin koptuğu siyasi yapılanma ve kültürel miras, hayırseverlik ekseninde beliren bir sosyal yardım anlayışının gelişip yerleşmesi için de oldukça uygundur.

Politik Kaygılar: Popülizm ve Kliyantalizm

Popülizm

Popülizm, sözlükte şöyle tanımlanır: 1. Politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini uyandırmak amacıyla yapılan politika. 2. Halk yordakçılığı. (TDK, 1998: 1817)

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002-2011 yılları arasındaki iktidarı boyunca söylem ve eylemleriyle sürekli hedef aldığı elitist anlayışın tam karşısında yer alan popülizm, farklı boyutları olsa da Türkiye'de cumhuriyeti kurup biçimlendiren laik-elitist zümrenin halkın çıkarlarını engellediği varsayımından hareketle sürekli milli irade söylemine dayanan kitlesel bir tavidir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bu tavrının altında, yapmak istediği yapısal değişiklikler ve bu değişiklikler için halk desteğine duyduğu ihtiyaç yatar. Nitekim 2002'de %34 oyla iktidara gelmesinden 2011 seçimlerinde %50'ye yakın oy almasına kadar Adalet ve Kalkınma Partisi, yeni değişim vaatleriyle birlikte her seçimde popülaritesini giderek artırmıştır.

Bilinmektedir ki 2002–2007 yılları arasında dünya ekonomisi, ciddi bir büyümenin yaşandığı bir dönemden geçmiştir. Bunun yarattığı olumlu iktisadi havanın da doğru kullanımıyla Türkiye'de ekonomik büyüme hızı yükselmiş, artan üretimle birlikte fiyatlar düşmüş, enflasyon sorun olmaktan çıkmış ve ekonomik istikrarın verdiği güvenle yönlendirilen mikro finans imkânları toplum nezdinde birçok yatırım olanağı sağlamıştır. Yakalanan istikrarlı büyüme hedefleriyle paralel olarak parti, sadece siyasal söylem olarak değil iktisadi tavır olarak da 2001 krizinde ekonomik olarak oldukça zayıflayan topluma vaat edilen zenginlikten herkese hisse vererek yapısal değişimlere odaklı halk desteğini sürekli artırmıştır. Özellikle kırsal kesimlerde ve banliyölerde yaşayanlarla geçim olanakları kısıtlı diğer kesimler için geliştirilen sosyal yardımların bu yönden partinin hedeflediği halk desteğine katkı sunduğu bir gerçektir.

Kliyantalizm

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin damarlarındaki Milli Görüş kanının etkisiyle gönüllülük ve hayırseverlikle oluşturulmuş olan ve ona siyasal değişimler için halk desteği sağlayan sosyal yardım anlayışının, siyasi bir kaynağa dönüştürüldüğü de söylenebilir. Sosyo-ekonomik koşulların çok olumsuz bir döneminde, yoksulluğun ve işsizliğin oldukça yüksek olduğu 2002'de ilk kez iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politika hamleleri ziyadesiyle sosyal yardımlar biçiminde kendini göstermiştir: Bu bir anlamda, *sosyal yardımların siyasi sürekliliği sağlamada*

oynadığı rolün farkına daha güçlü bir şekilde varılışı ve klientelist bir anlayışın popülist bir biçimde kendini gösterir oluşudur. (Metin, 2011: 194)

Kliyantalizm, “siyasal otoritenin dağıtım ölçütlerine göre sunulan bir takım hizmetler ya da mallar karşılığında, siyasal destek talebinde bulunma” sıdır. (Stokes, 2007: 2, Aktaran O. Metin: 2011) Sosyal yardımlara muhtaç olarak yaşayan kesimlerin büyük çoğunluğu, genelde daha önceki muhafazakâr partilere de oy veren kent yoksulları ve köylülerdir⁸. Onur Metin'in de vurguladığı gibi ihtiyaç analizine dayanan tespitlerle, genellikle en muhtaç kesimlere yönelik sosyal yardımlar klientelist politikaların bir aracı haline gelebilmektedir. (Metin, 2011: 183) Bu tür bir politikanın neticesinde önceki hükümetler döneminde çıkarılmış kanunlara dayanan sosyal yardımların dahi mevcut hükümetle ilişkilendirilerek, hükümet değişiminde kaybedileceği kanısı güçlenmiştir. Bunun seçmen davranışı üzerindeki etkisi ise açıktır.

AB İle İlişkiler ve Zorunlu Yönelişler

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin muhafazakâr niteliğinin yanına demokrat sıfatını eklemesinin verdiği mesajlardan birisi de Avrupa Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesi, üyelik sürecinin hızlandırılması ve uyum yasalarının çıkarılmasına öncelik verilmesidir. Bu amaçla AB ile ilişkilerinde, taahhütleri ve AB'nin üyelik için öteki aday ülkelerin de yerine getirmesini istediği şartları bir an önce sağlamayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına ağırlık verilmiş ve 2005'ten itibaren üyelik müzakerelerinin görüşülmesine başlanmıştır. Bu bağlamda özellikle sosyal politika başlığı altındaki müzakereler için 2012 tarihine kadar çeşitli kademelerde yasal düzenlemelerin yapılmasına devam edilmektedir⁹.

Bu düzenlemeler, *Türkiye'nin bir hukuk devleti olma yönünde önemli mesafeler almasına zemin hazırladı. Öte yandan, ekonomik büyümenin oldukça*

⁸ 2011 Genel Seçimleri öncesinde Gen-Ar Araştırma Şirketinin yaptığı ve görüşülen bireylerin “Türkiye'nin en büyük sorununun işsizlik ve ekonomik sorunlar” olduğu dile getiren “Türkiye Seçime Gidiyor” anketinde çıkan netice doğruya oldukça yakın çıkmıştır.(http://www.genar.com.tr/files/2011-%203-MAYIS-turkiye_secime_gidiyor_mayis_2011.pdf)

⁹ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=84&l=1>; Erişim: 26.08.2011

yüksek seyrettiği bu dönemde hükümet Uluslararası Para Fonu'yla yaptığı anlaşma çerçevesinde mali istikrardan taviz vermemeye ve IMF programına bağlı kalmaya çalıştı (Öniş, 2006: 2).

Buna bağlı olarak, "demokratikleşme vurgusu çok güçlü bir Avrupalılaştırma", ülkede daha önce söz konusu olan yolsuzluğun azalması sonucunu doğurdu ve buradan elde edilen kaynak eğitim başta olmak üzere fakirliğin kısmen azaltılması için harcandı. (Keyman ve Öniş, 2007: 192)

AB ile ilişkilerin haricinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politikalarına yön veren bir diğer siyasi zorunluluksa, Türkiye'de sosyal politikalarda öncülük etmesi beklenen sosyal demokrat parti ya da başka türden sol yapılanmaların sosyal refah devleti vurgusunu taşımamaları veya bu konuda seçmeni ikna edecek gerçekçi vaatleri ve kayda değer bir başarılarının olmaması gösterilebilir. Bu konuda 1994 Yerel Seçimleriyle ilgili yapılan kısa analiz yazı için yeterli görülmektedir.

Hülasa

Muhafazakâr ve radikal bir kadro partisi olan Fazilet Partisi'nden ve Milli Görüş geleneğinden gelerek hala daha vurguladıkları muhafazakârlık siyasetini, modern dünyanın demokratik temayülleri çerçevesinde değerlendirmek suretiyle ılımlı ve liberal bir kitle partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi; muhafazakâr demokrasinin Türkiye'deki en önemli temsilcisidir. Parti; ahlaki, kültürel ve dini vurgularla yaklaştığı siyasal İslam ile liberal demokrasinin gereği olan piyasa ekonomisi, çoğulcu demokrasi ve sivilleşme söylem ve eylemlerini birleştirmiş ve yürütülen program çerçevesinde Türkiye'nin 1980'den itibaren kırılmaya başlayan içe kapalı, milli ekonomik düzenindeki değişimi hızlandırmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi söz konusu değişimin yalnızca siyasi ya da ekonomik olarak ele alınmasının mümkün olmamasının bilinciyle bu değişimi yapısal bir sorunsal olarak ele almış ve her alan ve kademede bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Özellikle 2001 krizinin olumsuz tesiriyle sosyo-ekonomik anlamda oldukça yıpranmış kesimlerin sorunları çerçevesinde ülke ekonomisini, küresel ekonomiye entegre etme çabasındaki Adalet ve Kalkınma Partisi, bu bağlamda siyaseten yönelilen AB ile uyum amacıyla da sosyal güvenlik alanı başta olmak üzere bir dizi reform gerçekleştirmiş ve tüm bu

değişimleri yürütebilmek için ihtiyaç duyduğu halk desteğini sağlamak amacıyla da sosyal yardımları genişletmiştir. Reformların ve bu tür yardımların kliyantalist ya da popülist olduğu ve yoksulluğun çözümünde faydası olmadığı eleştirileri getirilse dahi gelişmişlik indeksindeki puan artışı¹⁰, GSYİH'nin yükselişi ve yüksek büyüme hızı ortalaması¹¹ ve sosyo-ekonomik anlamda artan toplumsal refahtan pay alma oranındaki müsbet değişim; partinin her seçimde tabanını genişletmesi ve seçmen sayısını artırmasına olanak tanımıştır.

Kendini muhafazakâr olarak tanımlayanların oranının yüksek olduğu Türkiye'de sosyal politikaya konu yoksul olan kesimlerin ve kültürel dışlanmışlığa maruz kalan kesimlerin miktarının fazlalıklarına dönük olarak demokratikleşmeyle paralel ilerletilen sosyal politikalar üretme-deki başarısının, İslami vurgularla da beslenen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin siyasal yükselişinde oldukça etkin bir rolü olduğu değerlendirilmektedir. Sosyal Politikadaki bu hassasiyet; muhafazakâr söylemin yanında demokratikleşme çabasındaki dikkate değer ilerlemeyle piyasa, çalışma yaşamı ve sosyal hayat yönünden de gerekli görüldüğünden kendini hem muhafazakâr hem de demokrat olarak tanımlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçmenin tamamına hitap etme kaygısıyla da birleşmiştir.

Kaynakça

- Develioğlu, Ferit; (1997), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Özipek, B.B.;(2007) *Muhafazakarlık Nedir?* [Elektronik Sürüm] *Köprü Dergisi*, Sayı:97, Erişim:11.08.2011, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=822>
- Çakır, Ruşen; (1994), *Ne Şeriat Ne Demokrasi-Refah Partisini Anlamak*; İstanbul: Metis Yayınları.
- Erbakan, Necmettin; (1991), *Adil Ekonomik Düzen*, Ankara.
- Özbudun, E.; (2010), *Türk Siyasal Hayatı*; L. Kılıç (Ed.);Eskişehir: T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları.

¹⁰http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_EN_Table2_reprint.pdf; Erişim:20.08.2011

¹¹http://www.maliye.gov.tr/basin_aciklama/2011/Birle%C5%9Ftirilmi%C5%9F_PBK_2011_V18_slayt_dahil%2826_10_2010%29.pdf; Erişim: 04.09.2011

- Akdoğan, Yalçın; (2004), *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Koray, M.; (2005), *Görölmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları ve Demokrasi İlişkisi*; *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2005-2; 27-59.
- AK Parti; (2002), *Ak Parti Kalkınma ve Demokratikleşme Programı*; Ankara: Ak Parti Yayınları.
- Haşlak, İ.; (2010), *John Rawls'un İki Adalet İlkesi Bağlamında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Sosyal Politika Anlayışı ve Uygulamaları*; *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XII, Sayı:1, 8-24.
- Koray, M.; (2007) *Sosyal Politikanın Anlamı ve İşlevini Tartışmak*; *Çalışma ve Toplum Dergisi*, Sayı:15, 19-55.
- TDK;(1998) *Türkçe Sözlük*; Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Metin, O.; (2011), *Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar*; *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2011/1, sayı:28, 180-200.
- Öniş, Z. (2006), *"The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party", The Emergence of A new Turkey: Islam, Democracy and The AK Party*, Salt Lake City: University of Utah Press.
- Stokes, C. S; (2007) *"Political Clientelism"*, edited by Boix, C. / Stokes, S. *Handbook of Comparative Politics* içinde, Oxford University Press.
- Keyman, E.F. ve Öniş, Z. (2007), *Turkish Politics in a Changing World Global Dynamics and Domestic Transformations*; İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Alper Gürkan: 1980'de Niğde'de doğdu. 1998 yılından beri devlet memuru olarak çalışmaktadır. Hâlen Ankara'da ikamet etmekte ve Anadolu Üni. A.Ö.F. Sosyoloji bölümünde okumaktadır.